

УДК 339.743

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА СТАН ВАЛЮТНОГО РИНКУ І ДОЛАРИЗАЦІЮ В УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ 2012–2017 РОКІВ

Богдан Лапчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-46-02,
e-mail: blapchuk@hotmail.com*

Запропоновано огляд тенденцій змін рівня неофіційної доларизації в Україні протягом 2012–2017 років. Зокрема, розраховано рівень неофіційної доларизації за депозитами та грошовим агрегатом МЗ, а також сальдо купівлі-продажу готівкової іноземної валюти населенням. Висвітлено основні політичні фактори впливу на рівень неофіційної доларизації у країні, серед яких – незалежність центрального банку, довіра до центрального банку та уряду, політична стабільність, парламентські та президентські вибори та інші.

Зроблено висновки щодо впливу політичних факторів на високий рівень доларизації української економіки, серед причин – значна частка тіньової економіки, часті економічні та політичні кризи. Зазначено, що деякі політичні події вплинули на рівень неофіційної доларизації, вплив інших був незначним. Для України характерним є також явище гістерезису доларизації, коли економіка залишається доларизованою навіть після покращення економічної та політичної ситуації.

Ключові слова: доларизація; неофіційна доларизація; депозитна доларизація; політичні фактори доларизації.

Постановка проблеми. Серед факторів впливу на довіру до національної грошової одиниці, банківської системи країни та рівень доларизації економіки важливе місце посідають політичні фактори. Іноді саме політична нестабільність чи недовіра до політики уряду може значною мірою вплинути на зростання доларизованості національної економіки.

Цим підтверджено актуальність дослідження впливу політичних факторів на рівень доларизації у країнах з нестабільною політичною ситуацією, передусім в Україні упродовж 2012–2017 років.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема неофіційної доларизації останнім часом викликає значний інтерес у світовій економічній науці. Зокрема, серед її досліджень можна згадати праці Ендрю Берга та Едуардо Боренштейна [9], Стіва Хенка і Курта Шулера [10], Алена Ізе та Еріка Паррадо [11], Едуардо Леві-Єяті [12], Кармен Рейнгарт, Кеннета Рогоффа і Мігеля Савастано [14] та багатьох інших учених-економістів.

В українській економічній науці зазначену проблему досліджували Олена Береславська [1], Ольга Зикова [2], Віктор Козюк і Наталія Атамась [3], Володимир Міщенко [4], Анжеліка Сомик [5], Оксана Сніжко [6], Тарас Цвігун [7] та інші.

Однак для комплексного вивчення проблеми доларизації доцільно визначити особливості впливу на неї не лише економічних, а й цілої низки позаекономічних факторів, зокрема, політичних. Це питання в економічній науці не надто досліджене.

Формулювання завдань та цілей статті. Метою нашої статті є визначення закономірностей змін рівня доларизації в Україні та впливу на них політичних факторів. Доволі цікаво проаналізувати вплив значних політичних подій в Україні на доларизованість української економіки у 2012–2017 роках.

Виклад основного матеріалу. Політичні фактори, що можуть вплинути на рівень доларизації національної економіки, насамперед пов'язані з довірою до державних органів країни, ефективністю їхнього функціонування чи загальнополітичною ситуацією в країні.

Одним з найважливіших політичних факторів є незалежність центрального банку. Згідно з численними дослідженнями, країнам із залежними центральними банками, зазвичай, притаманні вищі рівні інфляції, водночас вони відзначаються вищими рівнями доларизації.

З попереднім фактором пов'язаний і такий фактор, як довіра до центрального банку та банківської системи. Зростання доларизації економіки ймовірно за значної недовіри до політики центрального банку, оскільки у такій ситуації економічні суб'єкти, зазвичай, збільшують використання іноземних валют замість національної.

Довіра до уряду також відіграє дуже важливу роль – доларизація може зростати у випадку урядових криз чи втрати політичної підтримки уряду.

Аналогічний вплив на зростання рівня доларизованості національної економіки мають загальна політична нестабільність та велика кількість парламентських партій – у країнах з нестабільною політичною ситуацією ймовірнішим є вищий рівень доларизації.

Ще одним важливим політичним фактором, що може впливати на рівень доларизації у країні, є наближення парламентських чи президентських виборів. Невпевненість у результатах майбутніх виборів може посилити недовіру економічних суб'єктів до національної валюти і таким чином спричинити зростання рівня доларизації.

Подібного впливу можна очікувати і від популістських заходів правлячої політичної сили, які проводять з метою завоювання прихильності виборців на майбутніх виборах, а також лобіювання інтересів певних бізнесових кіл. Доларизація може зростати у випадку спрямування економічної політики держави на задоволення інтересів певних економічних груп.

Для аналізу впливу політичних факторів на рівень неофіційної доларизації та стан валютного ринку в Україні упродовж 2012–2017 років розрахуємо рівень доларизації за депозитами та за грошовим агрегатом М3, використовуючи офіційні статистичні дані Національного банку України (рис. 1).

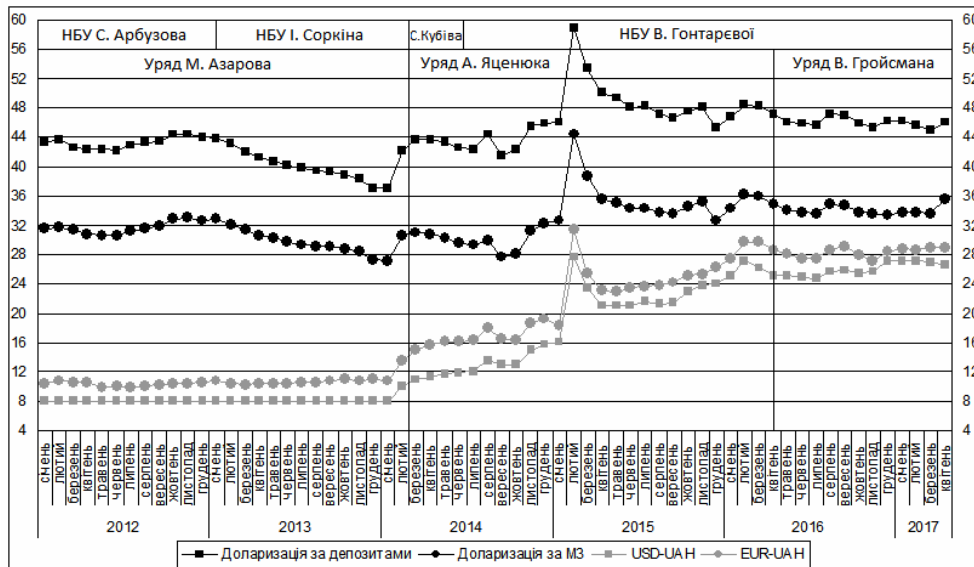

Рис. 1. Рівень неофіційної доларизації за депозитами та агрегатом М3, курси валют, уряди та керівництво НБУ в Україні упродовж 2012–2017 років (ліва шкала – рівень доларизації (%), права шкала – курси долара США та євро до гривні; розраховано автором за статистичними даними Національного банку України [8])

Останні два роки каденції уряду Миколи Азарова (до кінця лютого 2014 року) відзначались відносною стабільністю валютних курсів та поступовим зниженням рівня доларизації. Зокрема, рівень доларизації за широкою грошовою масою М3 з червня 2013 року до січня 2014 року був нижчим від порогового значення у 30 %, після якого економіку вважають високодоларизованою. Наступний уряд – Арсенія Яценюка (березень 2014 – квітень 2016) – зіштовхнувся з проблемою швидкого знецінення гривні та значного стрибка доларизації. Найвищий рівень доларизації за всю історію спостерігали у лютому 2015 року – 59 % за депозитами та 44 % за агрегатом М3. За уряду Володимира Гройсмана валютні курси та рівень доларизації дещо стабілізувались, однак українська економіка все ще залишається високодоларизованою – близько 45 % за депозитами та 33 % за широкою грошовою масою.

Однак результати аналізу операцій населення з готівковою іноземною валютою засвідчили, що саме за уряду Миколи Азарова населення масово скуповувало іноземну валюту (рис. 2). З лютого 2015 року населення більше продає іноземної валюти, ніж купує.

Щоправда, активний продаж населенням іноземних валют ще не спричинив падіння рівня доларизованості української економіки, що можна пояснити так званім «ефектом гістерезису». Відповідно до сучасних досліджень, для доларизації цей ефект полягає у збереженні її високого рівня навіть за умов зниження інфляції та покращення загальної макроекономічної ситуації, оскільки

довіру економічних суб'єктів до національної валюти можна швидко втратити і її важко відновити [13; 15].

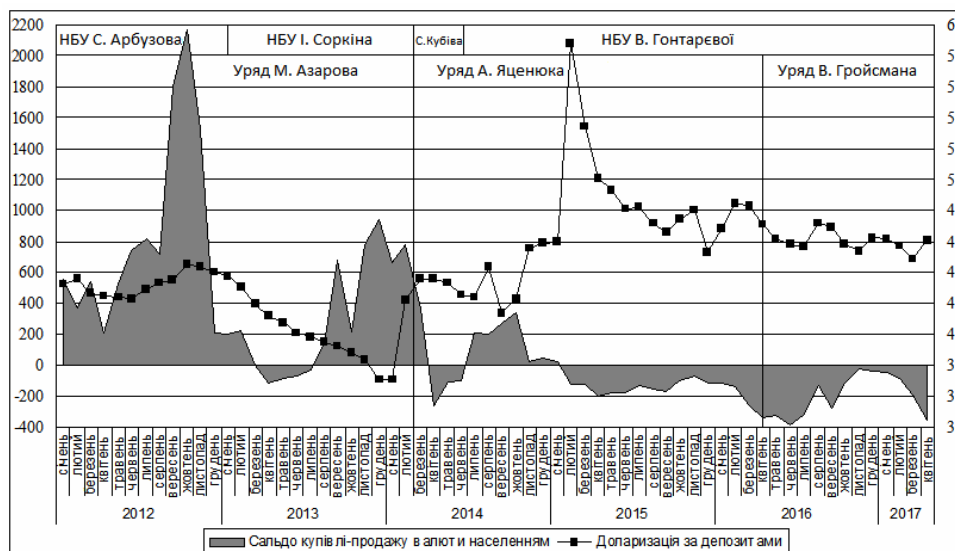

Рис. 2. Рівень неофіційної доларизації за депозитами та сальдо продажу банками готівкових іноземних валют населенню в Україні упродовж 2012–2017 років (права шкала – рівень доларизації (%), ліва шкала – сальдо купівлі валюти населенням (млн доларів США); розраховано автором за статистичними даними Національного банку України [8])

Зазначимо також, що не всі операції купівлі-продажу іноземних валют населенням відображені у статистичних даних – частину таких операцій здійснюють на чорному ринку. Крім того, населення може купувати іноземну валюту з інвестиційною метою, оскільки інші можливості вкладень коштів в Україні обмежені. У кризові ж роки населення може продавати валюту, яку воно заощадило раніше, з метою споживання, оскільки купівельна спроможність гривневих доходів знижується.

Цікаво також проаналізувати основні політичні події в Україні та їхній вплив на рівень доларизації, курс гривні та попит на іноземну валюту з боку населення (рис. 3–4).

Помітно, що деякі політичні події та їхні наслідки співпали зі зростанням рівня доларизації та знеціненням гривні щодо іноземних валют, а деякі помітного впливу не мали або ж цей вплив був знівельований іншими чинниками неполітичного характеру. Однак можемо стверджувати, що загальна недовіра економічних суб'єктів до політики державних органів, відсутність радикальних реформ та неефективна боротьба з корупцією в Україні зумовлює у тому числі й традиційно високий рівень доларизації її економіки.

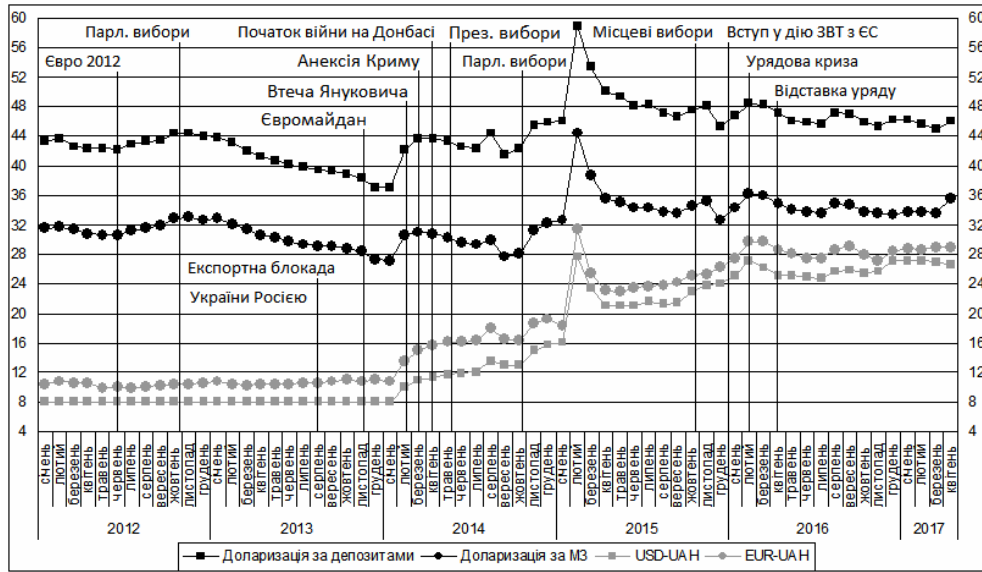

Рис. 3. Рівень неофіційної доларизації за депозитами та агрегатом М3, курси валют та основні політичні події в Україні упродовж 2012–2017 років (ліва шкала – рівень доларизації (%), права шкала – курси долара США та євро до гривні; розраховано автором за статистичними даними Національного банку України [8])

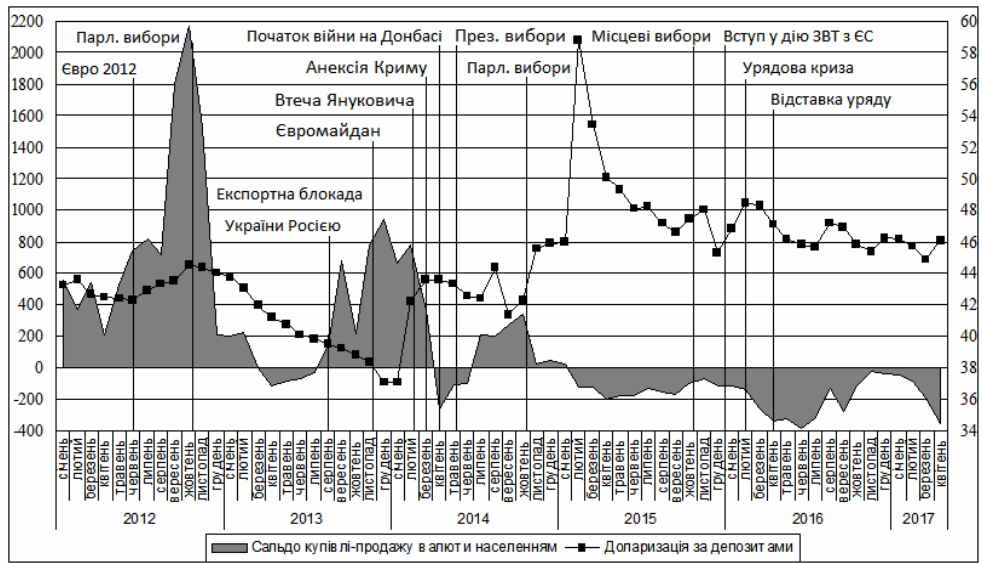

Рис. 4. Рівень неофіційної доларизації за депозитами, сальдо продажу банками готівкових іноземних валют населенню в Україні та основні політичні події в Україні упродовж 2012–2017 років (права шкала – рівень доларизації (%), ліва шкала – сальдо купівлі валюти населенням (млн доларів США); розраховано автором за статистичними даними Національного банку України [8])

Висновки. Отже, аналіз тенденцій доларизації в Україні протягом останніх років засвідчив, що українська економіка є високодоларизованою. Серед основних причин такої ситуації – недовіра до національної валюти, вітчизняної банківської системи з боку економічних суб'єктів, значна частка тіньової економіки, а також часті економічні та політичні кризи в країні. Крім того, Україні притаманне явище гістерезису доларизації, що полягає у збереженні її високого рівня навіть після покращення макроекономічної ситуації та стабілізації політичного життя.

Серед головних чинників постійно високого рівня неофіційної доларизації в Україні зазначимо і політичні. Зокрема, на стан валютного ринку, попит на іноземну валюту та рівень доларизації вплинули події Євромайдану, анексія Криму Російською Федерацією та війна на сході України, президентські і парламентські вибори, урядові кризи та інші події.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Береславська О. І.* Доларизація в Україні та шляхи її подолання / О. І. Береславська // Вісник НБУ. – 2006. – № 10. – С. 10–13.
2. *Зикова О. І.* Особливості політики дедоларизації в країнах Латинської Америки [Електронний ресурс] / О. І. Зикова // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». – Київ : ІМВ КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. – Режим доступу : <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ecn/article/view/2929/2624>.
3. *Козюк В. В.* Доларизація економіки: виклики монетарній політиці та фінансовій стабільності : монографія / В. В. Козюк, Н. І. Атамась ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль : Астон, 2012. – 275 с.
4. *Міщенко В.* Доларизація: причини та наслідки для економіки України / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 5. – С. 28–31.
5. *Сомик А. В.* Доларизація економіки України [Електронний ресурс] / А. В. Сомик // Ефективна економіка. – 2014. – № 8. – Режим доступу : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=3271>.
6. *Сніжко О. В.* Структура доларизації у контексті глобалізації / О. В. Сніжко, О. І. Зикова // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2014. – № 1 (42). – С. 45–50.
7. *Цвігун Т. Б.* Проциклічна валютна політика в умовах доларизації економіки України / Т. Б. Цвігун // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 6 (39). – С. 144–150. – (Фінансово-обліково-аналітичні аспекти).
8. *Офіційні* статистичні дані Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65833&cat_id=44578.
9. *Berg A.* The Pros and Cons of Full Dollarization / Andrew Berg, Eduardo Borensztein // IMF Working Paper 00/50. – Washington : International Monetary Fund, 2000.
10. *Hanke, S.* Currency Boards for Developing Countries: A Handbook / Steve Hanke, Kurt Schuler. – ICS Press, San Francisco, 1994.
11. *Ize A.* Dollarization, Monetary Policy and the Pass-Through / Alain Ize, Eric Parrado // IMF Working Paper 02/188. – Washington : International Monetary Fund, 2002.
12. *Levy-Yeyati E.* Financial Dollarization: Evaluating the Consequences / E. Levy-Yeyati // Economic Policy. – 2006. – № 21 (45). – P. 61–118.
13. *Oomes N.* Network Externalities and Dollarization Hysteresis: The Case of Russia / Nienke Oomes // IMF Working Paper 03/96. – Washington : International Monetary Fund, 2003.
14. *Reinhart C.* Addicted to Dollars / C. Reinhart, K. Rogoff, M. Savastano // Annals of Economics and Finance. – 2014. – Vol. 15. Issue 1. – P. 1–50.

15. *Tellería F.* Dollarization Hysteresis Network Externalities and the «Past legacy» Effect: The Case of Bolivia / F. Tellería // Banco Central de Bolivia. Revista de Análisis. – 2006. – Vol. 7. – № 1. – P. 7–64.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2017

Прийнята до друку 23.06.2017

**POLITICAL FACTORS INFLUENCE ON FOREIGN EXCHANGE MARKET
AND DOLLARIZATION IN UKRAINE IN 2012–2017**

Bohdan Lapchuk

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. +38 (032) 239-46-02,
e-mail: blapchuk@hotmail.com*

The article proposes an overview of trends of unofficial dollarization in Ukraine in 2012–2017. Political factors are among major factors of influence on the trust in the national currency and the banking system of a certain country, and sometimes they can cause an increase of the level of dollarization. That's why it is actual to determine patterns of changes in the level of unofficial dollarization and political events and crises in Ukraine, especially in 2012–2017.

In the article the level of unofficial dollarization is calculated for deposits and monetary aggregate «broad money» (M3). The main political factors of influence on the level of unofficial dollarization in Ukraine are the independence of the central bank, trust in government and central bank policies, political stability, parliamentary and presidential elections, populism of the ruling party, and other.

In Ukraine some political events had a noticeable impact on the level of unofficial dollarization, some of them had not or their effect was offset by other factors.

The conclusions of influence of political factors on a high level of dollarization of the Ukrainian economy are made in the article. Ukrainian economy is highly dollarized due to a considerable part of a shadow economy, often economic and political crises. The effect of dollarization hysteresis is also typical, which means a high dollarization even after the improvement of macroeconomic situation and political stability.

Key words: dollarization; unofficial dollarization; deposit dollarization; political factors of dollarization.